

Sarianna Huhtala
Miina Jokitalo
Riikka Klasila

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK), diakoniatyö
Sosionomi-diakoni
Opinnäytetyö, 2022

KOULUKIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY

Toiminnalliset tehtäväkortit Mannerheimin Lastensuojeluliiton
tukioppilaiden käyttöön

TIIVISTELMÄ

Sarianna Huhtala

Miina Jokitalo

Riikka Klasila

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy – toiminnalliset tehtäväkortit Mannerheimin Lastensuojeluliiton tukioppilaiden käyttöön.

43 sivua, 4 liitettä

Syksy 2022

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), diakoniatyö

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää ja tuottaa toiminnallinen materiaalipaketti Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Pohjois-Pohjanmaan piirin tukioppilaiden käyttöön. Materiaali koostui seitsemästä tehtäväkortista sekä seitsemästä ohjekortista. Tehtäväkorttien sisältö käsittelee koulukiusaamista ja sen ennaltaehkäisyä laaja-alaisesti, ja niiden teemoissa ja sisällöissä huomioitiin yläkouluikäisten ikäkausikehitys.

Vaikka opinnäytetyömme materiaali on jatkossa ensisijaisesti tarkoitettu työelämäkumppanimme käyttöön, tavoitteemme oli laatia tehtäväkorteista sellaiset, että kuka tahansa kasvatus- ja opetusalailla toimiva tai työskentelevä voi niitä käyttää. Kirkon eri aloilla toimivat työntekijät voivat hyödyntää tehtäväkorteja yhtenä osana oman työnsä rinnalla.

Opinnäytetyömme prosessiin sisältyi ideointi-, suunnittelu-, toteutus- ja arviointivaihe. Menetelmätehtäväkortit suunniteltiin MLL:n graafisten ohjeiden mukaisesti, ja kuvitus toteutettiin itse piirtämällä. Arviointivaiheeseen suunnittelimme kyselylomakkeen, jonka avulla keräsimme tukioppilailta palautetta tehtäväkorteista. Opinnäytetyömme prosessia ohjasi tekijöiden henkilökohtainen ja yhdessä koettu reflektointi.

Asiasanat: koulukiusaaminen, ennaltaehkäisy, toiminnalliset menetelmät

ABSTRACT

Sarianna Huhtala

Miina Jokitalo

Riikka Klasila

Prevention of school bullying – functional task cards for Mannerheim League for Child Welfare

43 pages, 4 appendices

Autumn 2022

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services, Diaconal Work

Bachelor of Social Services, Deacon

The purpose of this thesis was to develop and produce a functional material package for the use of support students in the North Ostrobothnia district of Mannerheim League for Child Welfare (MLL), Finland. The material consisted of seven task cards and seven instruction cards. The content of the task cards deals with school bullying and its prevention in a wide area. Their themes and contents took into account the age development of middle schoolers.

Although the material of the thesis is primarily intended for the use of our working life partners, the goal was to prepare task cards in such a way that anyone currently working or working in the field of education and teaching can use them. They can be used by those working for the church, and also by those working in different areas of the church. Employees working in different areas of the church can use the task cards as one part of their own work.

The process of the thesis included the ideation, planning, implementation and evaluation phases. The method card baskets were designed according to MLL's graphic instructions, and the illustration was realized by drawing. For the evaluation phase, a questionnaire was designed, which was used to collect feedback from support students about the task cards. The process of the thesis was guided by the personal and collective reflection of the authors.

Keywords: school bullying, prevention, functional methods

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 KOULUKIUSAAMINEN	5
2.1 Koulukiusaamiseen liittyvää tilastotietoa	6
2.2 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy	9
2.3 Lainsäädäntö koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen	10
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	11
4 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ JA KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI ...	13
4.1 Opinnäytetyön menetelmä	13
4.2 Suunnittelu ja kehittämistyön prosessi	14
4.3 Tehtäväkorttien kehittämistyö	16
5 DIAKONIA- JA SEURAKUNTATYÖN NÄKÖKULMA AIHEESEEN	17
6 EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS	19
7 POHDINTA	20
LÄHTEET	22
LIITE 1. Tehtäväkortit.....	25
LIITE 2. Tehtäväkorttien ohjeistus.....	33
LIITE 3. Tehtäväkorttien saatekirje	41
LIITE 4. Palautekysely tehtäväkorttien testauksesta.....	42

1 JOHDANTO

Suomen perusopetuslain (L 628/1998) mukaan kaikilla oppilailla on oikeus opiskella ja käydä koulua turvallisessa kouluympäristössä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (L 1287/2013) tavoitteena on muun muassa oppilaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja ongelmien ennaltaehkäisy. Lainsäädännöstä huolimatta kaikilla oppilailla ei ole mahdollisuutta turvalliseen ja hyvinvointia tukevaan opiskelu-ympäristöön. Koulukiusaaminen on pitkittynyt ilmiö, joka on herättänyt tutkijoiden kiinnostuksen ja lisännyt asiantuntijajulkaisuja aiheesta.

Koulukiusaamisesta ilmiönä, erityisesti sen syistä ja seurauksista, on saatavilla runsaasti tutkimuksiin pohjautuvaa tietoa, ja koulukiusaamiseen puuttumiseen ja sen ennaltaehkäisyyn on kehitetty erilaisia menetelmiä ja toimintamalleja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (i.a.) toteuttaa kouluterveyskyselyn joka toinen vuosi. Yksi kyselyn tavoitteista on kartoittaa oppilaiden hyvinvointia koulu-ympäristössä. Uusimpia tuloksia (2019 ja 2021) tarkastelemalla voidaan havaita, että kiusaaminen on lisääntynyt 4. ja 5. luokkaisten keskuudessa vuodesta 2019 vuoteen 2021.

Opinnäytetyömme tekijöistä kaksi työskentelee koulu-ympäristössä, joten opinnäytetyömme idea syntyi työkokemuksen pohjalta. Olemme kehittäneet yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) Pohjois-Pohjanmaan piirin kanssa toiminnalliset tehtäväkortit MLL:n tukioppilaiden käyttöön. MLL määrittelee tavoitteekseen lapsiperheiden, lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2017). Opinnäytetyöhömmä MLL:n toiminnasta linkittyy tukioppilastoiminta, jonka avulla vaikutetaan kouluissa muun muassa luomalla yhteishenkeä, torjumalla yksinäisyyttä, lisäämällä oppilaiden osallisuutta sekä edistämällä käyttäytymistä, joka huomioi muut (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2021a). Tukioppilastoiminnan yksi keskeisimmistä tehtävistä on ehkäistä kiusaamista kouluissa (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2021b). Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen ja sen tavoitteena on pyrkiä vaikuttamaan koulukiusaamiseen ennaltaehkäisevästi.

2 KOULUKIUSAAMINEN

Salmivallin (2016, s. 80) mukaan lasten ja nuorten välistä kiusaamista ilmenee erityisesti kouluympäristössä. Kiusaamiselle ei ole yksiselitteistä mittaria tai määritelmää. Tämä johtuu muun muassa siitä, ettei kiusaamistilanteita voida sijoittaa tiettyyn paikkaan tai aikaan. Kiusaamista voi käytännössä tapahtua missä tahansa sosiaalisissa tilanteissa, mutta yleisimmin sillä viitataan lasten ja nuorten välisiin tapahtumiin. (Luukkonen, 2010, s. 19.)

Markkanen ym. (2021, s. 24) ovat tutkimuksessaan todenneet, että Olweuksen vuoden 1993 määritelmä kiusaamisesta on yleisimmin käytetty. Markkanen ym. ovat Olweukseen (1993) viitaten määritelleet kiusaamisen olevan toisen ihmisen tarkoituksellista ja toistuvaa altistamista negatiiviselle kohtelulle. Tällöin kiusaaja tai kiusaajat ovat korkeammassa valta-asemassa, sekä henkisesti tai fyysisesti vahvempia kuin kiusatuksi joutuva. Myös Ayers ym. (2012, s. 540), Luukkonen (2010, s. 19) ja Salmivalli (2016, s. 80) tuovat esille kiusaamistapauksissa olennaiseksi piirteeksi sen, että valta kiusaajan ja kiusatun välillä on epätasapainossa. Tämä tarkoittaa sitä, että kiusattu on heikompi osapuoli, jonka on vaikeaa puolustaa itseään.

Kiusaamisella tarkoitetaan kiusaajan tai kiusaajien toiseen henkilöön kohdistuvia negatiivisia tekoja, jotka ovat toistuvia tai jatkuvia. Negatiivisilla teoilla tarkoitetaan tahallista käyttäytymistä, joka aiheuttaa toiselle henkilölle vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiiviset teot voivat olla sanallisia tai fyysisiä. Sanallisia tekoja ovat esimerkiksi uhkailu, pilkkaaminen ja hännääminen. Fyysisiä tekoja ovat esimerkiksi lyöminen, töniminen ja potkiminen. Kiusaamista tapahtuu myös sanattomasti ja ilman fyysistä kontaktia, esimerkiksi sulkemalla yksilö muun ryhmän ulkopuolelle. (Olweus, 1992, s. 14–15.)

Kiusaajana voi toimia yksilö tai joukko, ja vastaavasti kiusatuksi voi joutua yksilö tai joukko. Tavallisempaa kuitenkin on, että kiusaamisen kohteena on yksittäinen oppilas. On tärkeää, että erotetaan tavalliset lasten ja nuorten väliset riitatilanteet koulukiusaamisesta. Kahden fyysisesti tai psyykkisesti tasavertaisen oppilaan

riitatilanne ei ole kiusaamista. Kiusaamistilanteissa oppilaiden väliset voimasuhteet ovat epätasapainossa, eli kiusaamisen uhri on heikompi osapuoli ja hänen on vaikea puolustautua. (Olweus, 1992, s. 15.)

Hamaruksen (2012, s. 22–23) mukaan koulukiusaamisesta tehdyt tutkimukset ja mittarit määritelmien eivät välttämättä ole relevantteja koulun arjessa, koska niiden mukaan kiusaamisen tulee olla pitkään jatkuvaa ja säännöllistä. Hamarus tuo esiin, että kiusaamiseen ei välttämättä puututa senkään vuoksi, koska se ei määritelmien mukaan ole jatkuvaa. Hänen mielestään koulun arjessa kiusaamisen määritelmä ei saisi perustua vain tutkimuksiin. Koulun arkisessa elämässä pitäisi aina ottaa huomioon sekä yksilön subjektiivinen kokemus, että yksilöiden välinen valtaepätasapaino.

Huolimatta kiusaamisen yleisyydestä kouluissa, ei koulu ympäristönä varsinaisesti tuota kiusaamista. Kouluissa on suuri määrä lapsia ja nuoria päivittäin vuorovaikutuksessa keskenään, eikä koulusta voi noin vain ilman syytä lähteä pois. Ryhmä, jonka jäsenyys ei ole vapaaehtoista, on otollinen paikka kiusaamiselle. Oppilaalla, jolle valta, kavereilta saatu ihailu ja esilläolo on tärkeää, on lisääntynyt riski kiusata. Kiusaaminen on hänelle keino saavuttaa nämä tavoitteet. Kiusatuksi voi joutua lapsi tai nuori, joka on räjähdysherkkä ja provosoitavissa oleva, tai toisaalta epävarma ja arka lapsi tai nuori. Kiusaamisen haitallisista seuraajista kärsivät muutkin, kuin kiusattu. Kiusaajana toimivat oppivat käyttäytymismallin, jossa muiden alistaminen on keino omien tavoitteiden saavuttamiselle. Sivustaseuraajat taas kokevat usein ahdistuneisuutta ja turvattomuutta. (Salmivalli, 2016, s. 80–87.)

2.1 Koulukiusaamiseen liittyvää tilastotietoa

Markkanen ym. ovat tutkimuksessaan selvittäneet suomalaisten yläkoululaisten kokemaa kiusaamista. Tutkimuksen analyysi perustuu kansainvälisen (HBSC) tutkimuksen suomalaiseen osaan, ja tulokset perustuvat opiskelijoiden vastauksiin, joita on yhteensä 4262. Iältään osallistujat olivat tuolloin 13–15-vuotiaita. Tutkimuksesta käy ilmi, että suurin osa opiskelijoista ei ollut viime kuukausien

aikana kokenut koulukiusaamista. Kuitenkin joka kymmenes kertoi kokeneensa kiusaamista usein. Tutkimuksen mukaan yleisin kiusaamismuoto oli sanallinen kiusaaminen. Analysoitaessa tuloksia sukupuolen ja iän mukaan, huomattiin, että 13-vuotiaat pojat joutuivat kiusatuksi useammin kuin samanikäiset tytöt. 15-vuotiailla opiskelijoilla ei ollut merkittävää eroa sukupuolten välillä. Tuloksissa ilmeni sukupuolten välisiä eroja myös kiusaamismuodoissa. Poikien kokema kiusaaminen oli yleensä fyysistä, kuten potkimista, lyömistä tai tönimistä. Tyttöjen kokema kiusaaminen oli epäsuorempaa, kuten porukan ulkopuolelle sulkemista tai ilkeiden huhujen levittämistä. Tuloksista kävi myös ilmi, että nuoremmat kokevat kiusaamista useammin kuin vanhemmat opiskelijat. 15-vuotiaista noin 4 % ja 13-vuotiaista noin 6 % oli kokenut koulukiusaamista viikoittain. (Markkanen ym., 2021, s. 24–26.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (i.a.) tilastoissa näkyvät prosentteina tiedot niiden lasten ja nuorten osuudesta, joita on kiusattu lukukauden aikana vähintään kerran viikossa, tai jotka ovat osallistuneet koulukiusaamiseen vähintään kerran viikossa. Lisäksi tilastoista ilmenee, kuinka monta prosenttia ei ole kokenut kiusaamista, tai ei ole osallistunut kiusaamiseen, kuinka monta prosenttia on kertonut kiusaamisesta koulun aikuiselle, sekä onko kiusaaminen jatkunut, pahentunut, loppunut tai vähentynyt aikuiselle kertomisen jälkeen.

Opinnäytetyötämme varten olemme tarkastelleet koko maan perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaisten tuloksista niitä, joissa oppilas on kokenut kiusaamista vähintään kerran viikossa. Olisimme halunneet tarkastella 7. luokkalaisten tuloksia sen vuoksi, että produktiomme lopputulos kohdentuu ensisijaisesti 7. luokkalaisiin. Tälle ikäryhmälle ei kuitenkaan tehdä kouluterveyskyselyä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (i.a.) kyselyyn on vastannut vuonna 2019 lähes 99 000, ja vuonna 2021 lähes 103 500 henkilöä. Taulukkoa lukemalla voimme havaita, että kiusaaminen on lisääntynyt 4. ja 5. luokkalaisten keskuudessa vuodesta 2019 vuoteen 2021.

Julkisen keskustelun mukaan kiusaaminen on siirtynyt yhä enemmän sosiaaliseen mediaan ja internetiin. Todellisuudessa kuitenkin lapset ja nuoret, jotka joutuvat kiusatuksi internetissä, joutuvat lähes poikkeuksetta kiusatuksi myös

kouluympäristössä. (Salmivalli, 2016, s. 80.) Olisimme halunneet tarkastella myös nettikiusaamisen osuutta kiusaamiskokemuksissa, mutta kouluterveyskyselyssä ei ole huomioitu nettikiusaamista.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2021c, s.3) on toteuttanut vuosina 2018–2020 hyvinvointikyselyn, johon on vastannut 17454 oppilasta. Vastaajista alakoululaisia oli 4993, yläkoululaisia 11719 ja toisen asteen opiskelijoita 696. Kyselyn tuloksista on koostettu raportti, jonka avulla voidaan tuoda esiin oppilaiden kehittämissuhteita koulujen käytäntöihin. Kyselyn avulla voidaan MLL:n mukaan tukea vuorovaikutuksen ja osallisuuskäytäntöjen kehittämistä, sekä kiusaamisen ehkäisemistä koulujen tekemässä työssä. Tarkoituksena on tuoda esiin oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta, koulun ilmapiiristä, osallisuuskäytännöistä, sekä vuorovaikutuksesta oppilaiden ja opettajien välillä.

Kaikista kyselyyn vastanneista 20 % on sitä mieltä, että jotkut saavat toisilta oppilailta lisää arvostusta kiusaamalla muita. Kuitenkin 50 % vastaajista uskoo, että oman luokan oppilaat ovat halukkaita toimimaan kiusaamista vastaan. Kouluasteella näyttäisi olevan merkitystä osallisuuskokemuksiin. Esimerkiksi alakoululaiset kokevat yläkoululaisia enemmän, että oppilaat tukevat toisiaan koulutyöskentelyssä. Alakoululaiset kokevat myös opettajien kuuntelevan heidän mielipiteitään, ja kohtelevan oppilaita tasapuolisemmin, kuin yläkoululaisia. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2021c, s.7–8.)

Hyvinvointikyselyssä kartoitettiin avokysymyksellä, mihin asioihin oppilaat haluaisivat vaikuttaa koulussaan. Tähän kysymykseen vastaajia oli yli 5000, ja yhtenä teemana esiin nousi oppilaiden kokema kohtelu. Oppilaiden kohteluun liitettiin kiusaaminen, häirintä ja syrjintä. Oppilaita mietitytti myös avun saamisen vaikeus kiusaamistapauksissa. Enemmän epäselvyyttä aiheutti kuitenkin se, mistä saada apua oppilaan ja opettajan välisiin erimielisyyksiin. Kävi myös ilmi, että kiusatuksi joutuneet oppilaat kokivat suhteen opettajiin negatiivisempina kuin ne, joita ei ole kiusattu. Kiusatuksi joutuneet kokivat myös koulun ilmapiirin sekä mahdollisuuden olla oma itsensä heikompana (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2021c, s. 9–13.)

MLL:n hyvinvointikyselyssä kartoitettiin myös sitä, miten oppilaat voisivat itse vaikuttaa siihen, ettei koulukiusaamista ilmenisi. Kysymykseen vastasi yli 11000 oppilasta, ja vastauksissa korostui kiusaamiseen puuttuminen, moninaisuutta ymmärtävän ja turvallisen ilmapiirin rakentaminen, sekä oman toiminnan tarkastelu niin, ettei itse toimi kiusaajana. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2021c, s.11.)

Tukioppilaat toimivat muille oppilaille vertaistukena, ja lisäksi heidän tehtävänä on koulun asioihin vaikuttaminen sekä koulun aikuisten ja oppilaiden yhteistyön lisääminen. MLL:n hyvinvointikyselyyn vastanneista yläkoululaisista useimmat toivoivat tukioppilaiden jatkavan jo tekemäänsä työtä, ja noin 70 % 7. -luokkalaisista toivoivat välituntitoimintaa ja tapahtumia ja 48 % yksinäisten huomioimista ja kiusaamisen ehkäisyä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2021c, s.11.)

2.2 Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy

Koulukiusaamisen kohteeksi joutuneet lapset ja nuoret kokevat, etteivät he kiusattuna saa apua. Siksi on tärkeää, että kiusaamiseen puututaan heti ensimmäisestä havainnosta, jolloin kiusaamisen kierre estetään ajoissa. (Nyström, 2017, s. 9–10.) Salmivallin (2016, s. 92) mukaan tärkein toimenpide kiusaamisen ehkäisyyn kouluissa on saada oppilaat tietoiseksi siitä, että koulun aikuiset haluavat panostaa kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen jo olemassa olevin keinoin. Jo tämä tieto lisää oppilaiden turvallisuuden tunnetta.

Koulukiusaamisen vastaiseen työhön on olemassa erilaisia toimintatapoja. KiVa (kiusaamisen vastainen) Koulu® (i.a.-a) on Suomessa kiusaamisen vastaiseen työhön laadittu menetelmä, jonka tavoitteena on koulukiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen aktiivisesti puuttuminen. KiVa pohjautuu tutkimusnäytön tuloksista syntyneisiin selkeisiin ohjeistuksiin ja toimintamalleihin, jotka vaativat onnistuakseen koko kouluyhteisön panostusta. (KiVa Koulu®, i.a.-a). Tutkimukset ovat osoittaneet, että KiVa Koulu® toimenpideohjelman toteuttamisella on myönteisiä vaikutuksia koulukiusaamisen vähenemiseen, kouluhyvinvoinnin lisääntymiseen ja myönteisiin vertaissuhteisiin kouluissa. KiVan vaikutuksia on tutkittu

kansainvälisestikin, muun muassa Italiassa, Alankomaissa, Chilessä, Virossa ja Uudessa-Seelannissa. (KiVa Koulu®, i.a.-b). KiVa Koulu® on saanut osakseen myös kritiikkiä. Valitettavasti media sekä kokemusasiantuntijat ovat tuoneet ilmi, että KiVa Koulu® ei ole välttämättä kaikille toimiva menetelmä. Yhtenä vaikuttavana tekijänä näyttäisi olevan se, että menetelmää käytetään osittain kouluissa väärin. (Munukka & Kurki, 2019.)

Herkama ym. (2022, s. 954) ovat tutkineet KiVa Koulu® -ohjelman vaikuttavuutta 15 suomalaisessa koulussa, jotka ovat käyttäneet kyseistä ohjelmaa pitkällä aikavälillä. Tutkimuksessa ilmenee, että kiusaamisen ennaltaehkäisyyn suunniteltujen ohjelmien pitkäaikaista vaikuttavuutta on tutkittu vähän. Ohjelmien tehokkuuteen vaikuttavat niiden asianmukainen ja pitkäjänteinen toteuttaminen. Myös Markkanen ym. (2021, s. 29) tuovat tutkimuksessaan esiin KiVa Koulu® -ohjelman koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Heikin korostavat, että tutkimuksiin perustuvat ohjelmat vaativat kouluilta sitoutumista, aikaa ja vaivaa, jolloin ohjelmien vaikuttavuus saataisiin koulujen arjessa pysyväksi.

Herkaman ym. (2022, s. 959) tutkimukseen osallistuneilta kouluilta oli noussut esiin toive, että kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tarkoitetun ohjelman olisi hyvä olla joustava. Parhaimmillaan interventiolla annetaan osallistujille tietoa kiusaamisesta ilmiönä, sekä käytännön keinoja sen ennaltaehkäisyyn. KiVa Koulu® -ohjelman avulla kouluilla on ymmärretty paremmin myös ennaltaehkäisevän työn merkitys koulukiusaamisen vähenemiseen.

2.3 Lainsäädäntö koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (L1287/2013) 13 § ensimmäinen momentti velvoittaa koulutuksen järjestäjän olevan vastuussa oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitosuunnitelman laatimisesta. Suunnitelmaan kirjataan muun muassa se, miten opiskelijoita suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Jos tietoon tulee koulussa tai koulumatkalla tapahtunutta häirintää, kiusaamista tai väkivaltaa, on koulun rehtori ja opettajat perusopetuslain (L 628/1998) 29 § seitsemännen momentin mukaan ilmoitusvelvollisia sekä niihin syyllistyneen, että niiden

kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Perusopetuslain (L628/1998) 35 a § ensimmäinen ja toinen momentti määrittävät kasvatustietokeskustelusta ja sen sisällöstä. Kasvatustietokeskustelu voidaan määrätä oppilaalle opetusta ja koulun järjestystä häiritsevän käytöksen, vilpillisen menettelyn tai muiden koulun jäsenten ihmisarvoa loukkaavan tai epäkunnioittavan käytöksen seurauksena.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (L 1287/2013) 4. ja 5. § mukaan yhteistöllisen ja yksilöllisen opiskeluhuollon tavoite on edistää sellaisia toimia, jotka lisäävät ja edesauttavat muun muassa yksittäisen opiskelijan terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta, sekä koko oppimisympäristön terveyttä ja turvallisuutta. Lisäksi jokaiselle yksittäiselle opiskelijalle on tarvittaessa annettava koulu- ja terveydenhoitopalveluita, sekä opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalveluita. Lain 6. § määrittää, että opetussuunnitelman mukainen opiskeluhuolto tukee oppimista ja ehkäisee oppimisen liittyviä esteitä, sekä muita opiskeluun liittyviä ongelmia.

Suomen rikoslaisissa ei ole koulukiusaamiseen liittyvää termiä riippumatta siitä, että koulukiusaamisen keinot ovatkin verrattavissa rikoksiin. Tällöin kiusaamiskeinot, kuten esimerkiksi pahoinpitely, kunnianloukkaus, uhkailu tai kiristys voivat olla rangaistavia tekoja. Suomen laki ei vaadi tai aseta alle 15-vuotiasta nuorta rikoksentekijää rikosoikeudelliseen rangaistukseen, mutta nuori saattaa joutua vahingonkorvausvastuuseen. (Rikosuhripäivystys, i.a.) Koulukiusaamisen vakaavuudesta riippuen voidaan se luokitella rikokseksi, jolloin asiasta pitää tehdä rikosilmoitus poliisille. Ensisijainen menettelytapa on kuitenkin sovittelu, joka toteutetaan kiusatun, kiusaajan, huoltajien ja koulun kesken. (Poliisi, i.a.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Oppilashuoltokomitean muistiossa vuodelta 1974 on kirjoitettu laajasti kouluyhteisön hyvinvoinnista. Kouluyhteisön edistämiseksi on jo pitkä historia, mutta siitä huolimatta siinä on edelleen kehittämistä. Yhteistöllisen opiskeluhuollon

sisäistäminen osaksi arkea on tärkeää, mutta haastavaa. Näkyviin ongelmiin on helpompi tarttua, ja niihin on myös velvollisuus puuttua. Useat kiireellisemmältä vaikuttavat tehtävät voivat jättää välillä edistävän ja ehkäisevän hyvinvointityön varjoonsa. (Ahtola, 2016, s. 13.)

Opinnäytetyössämme olemme kehittäneet MLL:n tukioppilaille materiaalia tukioppilastoiminnan käyttöön. Materiaali koostuu tehtäväkorteista, joita voi kutsua myös rastitehtäviksi. Näitä tehtäväkortteja on kokonaisuudessaan seitsemän kappaletta. Jokaisessa kortissa on kaksi kysymystä tai pohdittavaa asiaa, joiden aihe liittyy olennaisesti koulukiusaamiseen ja sen ennaltaehkäisyyn. Kysymyskorttien lisäksi olemme kehittäneet jokaisen tehtäväkortin tueksi myös erilliset ohjekortit, jotka ohjaavat tukioppilaita aiheen käsittelyyn. Nämä ohjeet helpottavat ja tukevat tukioppilaita ohjaustilanteissa. Oppilasta tai oppilasryhmää ohjaava tukioppilas voi valita mieleisensä kortin aiheen oppilasryhmässä vallitsevan tilanteen mukaan. Tukioppilas voi valita, käyttääkö hän yhtä vai useampaa tehtäväkorttia yhdellä tukioppilastunnilla.

Koulukiusaaminen on aiheena ajankohtainen. Aiheesta on paljon tutkimuksiin perustuvaa kirjallisuutta. Myös ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä. Tästä huolimatta koulukiusaamista tapahtuu koulussa ja kouluympäristössä edelleen päivittäin. Opinnäytetyömme tarkoituksena on toiminnallisia tehtäviä kehittämällä tarjota MLL:n tukioppilaille uusi, matalankynnyksen työkalu tukioppilastoiminnan tueksi. Tuotteemme on suunniteltu minkä tahansa koulun tai tukioppilasryhmän käyttöön, ja toiveemme on, että MLL käyttäisi tuotettamme monipuolisesti haluamallaan tavalla.

Mannerheimin Lastensuojeluliitolla (i.a.) on jo ennestään laajasti materiaalia erilaisten tehtäväkorttien muodossa, esimerkiksi koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn, itsetuntemukseen, empatiaan ja vuorovaikutukseen. Tavoitteenamme oli luoda tuotteestamme helppokäyttöinen kokonaisuus, jossa usean aihepiirin asiat yhdistyvät yhdeksi kokonaisuudeksi. Toiminnallisten tehtävien tärkeimpänä tavoitteena on koulukiusaamisen ennaltaehkäisy. Kehittämistyömme lähtee yhteistyökumppanimme toiveesta ja tarpeesta. Yhteinen tavoitteenamme on olla vaikuttamassa koulukiusaamiseen ennaltaehkäisyn keinoilla.

4 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ JA KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI

4.1 Opinnäytetyön menetelmä

Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen. Kehittämisellä tarkoitetaan usein konkreettista toimintaa, jolla pyritään saavuttamaan selkeästi määritelty tavoite. Kohde, lähtökohta, laajuus ja organisointitapa saattavat vaihdella kehittämistoiminnassa huomattavasti. Keskeistä kehittämisessä on tavoitteellisuus, jonka avulla pyritään muutokseen. Muutoksen seurauksena tavoitellaan aiempaan verrattuna jotain tehokkaampaa ja parempaa. Uuden asian tavoittelu, tai vallitsevan tilanteen tai toiminnan ongelma voi olla kehittämistoiminnan lähtökohtana. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 14–16.)

Kehittämistyöhön on olemassa erilaisia menetelmiä, esimerkiksi keskustelua edistäviä, osallistavia ja esittäviä menetelmiä. Käytännön työskentely kehittämisessä muodostuu useasta eri vaiheesta. Vaiheet voidaan jakaa seitsemään osaan, joita ovat ideointi, suunnittelu, toteutus, tulos tai tuotos, arviointi ja lopuksi päätös, käyttöönotto ja tulosten levittäminen. Kehittämistyön käytännössä eri vaiheet tapahtuvat usein myös osittain yhtä aikaa. (Salonen ym., 2017, s. 51.)

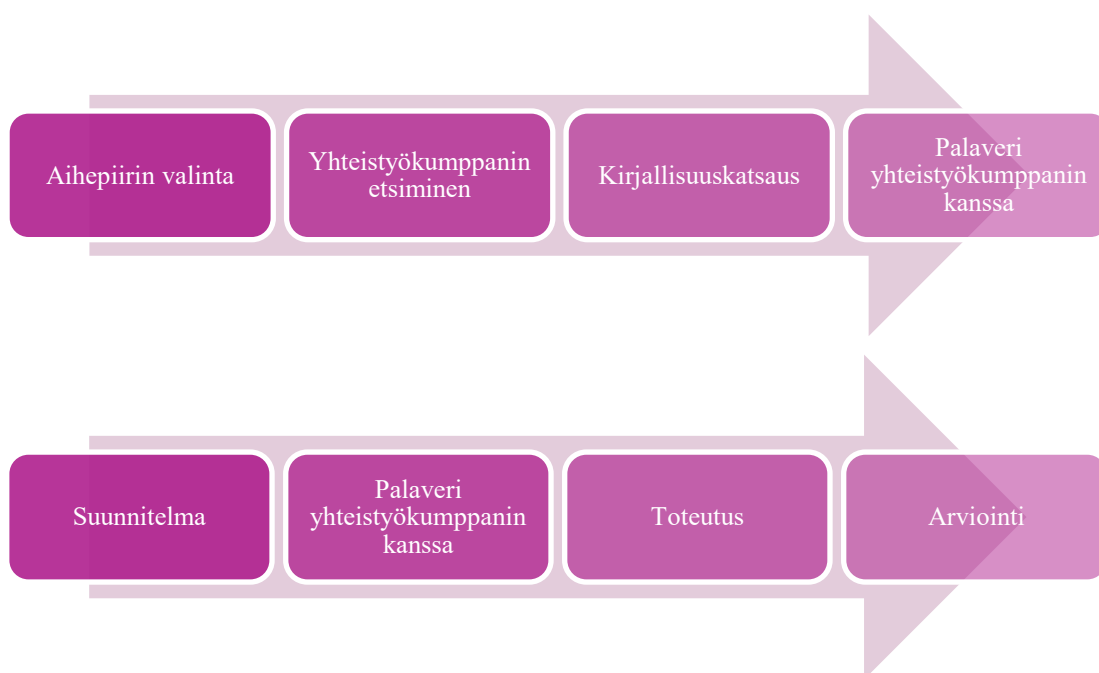
Yleisesti ottaen menetelmillä tarkoitetaan niitä käytännön työskentelytapoja ja keinoja, joilla kehittämistoiminnan tavoite saavutetaan. Keskustelua edistäviä menetelmiä ovat esimerkiksi arvostava haastattelu, dialoginen keskustelu, palaverit ja tiimityö. Esittäviä menetelmiä ovat esimerkiksi mind map, esitykset, kuvat ja piirroset. (Salonen ym., 2017, s. 55.)

Olemme käyttäneet kehittämistyön ideointi- ja suunnitteluvaiheessa keskustelua edistäviä menetelmiä. Merkittävimmät keinot ovat olleet tiimityö, dialoginen keskustelu ja palaverit opinnäytetyön tekijöiden kesken, sekä työelämäyhteistyökumppanin kanssa. Lisäksi varsinaista tuotetta, eli tehtäväkortteja tehdessämme käytimme ideointivaiheessa esittävistä menetelmistä mind mapia ja toteutusvaiheessa piirroksia.

Opinnäytetyömme tuotoksena syntyneet tehtäväkortit sisältävät toiminnallisiin menetelmiin perustuvia tehtäviä. Toiminnallisten menetelmien tarkoituksena on muun muassa saada osallistujat oivaltamaan itse asioita, sekä auttaa heitä toimimaan tiiminä. Lisäksi niitä (toiminnallisia menetelmiä) voidaan käyttää, kun halutaan saada aikaan rennompia ja välitön ilmapiiri ryhmätoimintaan. Toiminnallisten menetelmien avulla voidaan vahvistaa sekä osallisuutta, että osallistumista. Erilaisten osallistujien huomioiminen on tärkeää, ja toimintaan osallistuminen onkin aina vapaaehtoista. Toiminnan ohjaajan on tärkeää miettiä myös vaihtoehtoisia tapoja niille osallistujille, jotka eivät syystä tai toisesta voi osallistua toiminnalliseen tapahtumaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2020.)

Kehittämistyön arvioinnissa olemme käyttäneet käyttäjäpaneeli-menetelmää. Käyttäjäpaneelilla tarkoitetaan palautetta palvelun käyttäjältä tai asiakkailta. Palaute auttaa huomioimaan kehittämisen kohteita ja tarpeita, jotka asiantuntijoilta jäävät huomaamatta. (Salonen ym., 2017, s. 65.) Kehittämistyöhömme palaute kerättiin tukioppilailta tehtäväkorttien esittelyn ja testauksen jälkeen.

4.2 Suunnittelu ja kehittämistyön prosessi

Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessi ja kehittämistyön arviointi

Aloitimme opinnäytetyön sisällön suunnittelun keväällä 2021. Tavoitteenamme oli, että suunnittelisimme jollekin Oulun alueen kouluista toiminnallisen tapahtuman tai tuokion, jonka aiheena olisi koulukiusaaminen. Tarkoituksemme oli, että olisimme itse mukana toteuttamassa tapahtumaa esimerkiksi ohjaajan roolissa. Saimme kuitenkin tietoomme, että MLL etsi opinnäytetyön tekijöitä. MLL:n ehdotama aihe poikkesi hieman siitä, mitä olimme itse suunnitelleet. Olimme silti heihin rohkeasti yhteyttä, koska mielestämme MLL tekee tärkeää ja vaikutusvaltaista työtä lasten ja nuorten parissa.

MLL:n yhteyshenkilö kiinnostui aiheestamme, ja arvioi koulukiusaamisen aiheena palvelevan yhtenä tärkeänä osana heidän tukioppilastoimintaansa. Kevään 2021 aikana teimme aihepiiristä kirjallisuuskatsauksen. Kirjallisuuskatsaus mahdollistaa kartoittamaan halutun aiheen teoreettisen kokonaiskuvan (Suhonen ym., 2016, s. 7).

Kehittämistyön ensimmäisen palaveri tapahtui Teamsin välityksellä syksyllä 2021. Toiveena MLL:n taholta oli, että kehittämistyömme tuotoksena olisi koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn liittyviä tehtäviä, jotka voitaisiin toteuttaa rasti-
muodossa. Rastimuodolla tarkoitetaan sitä, että tehtävät ovat osa kokonaisuutta, jotka liittyvät teemaltaan toisiinsa ja niiden toteutus tapahtuu tehtävästä toiseen siirtymällä. Ensimmäisen yhteyshenkilön kanssa pidetyn palaverin jälkeen teimme opinnäytetyön suunnitelman ja menetelmätehtävän. Esittelimme suunnitelman joulukuussa 2021 Diakonia-ammattikorkeakoulun seminaarissa. Lisäksi lähetimme suunnitelman myös opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanille.

Helmikuussa 2022 pidimme toisen palaverin työelämäyhteistyökumppanin kanssa. Kävimme opinnäytetyön tekijöiden kesken dialogista keskustelua ennen palaveria, ja hahmottelimme ehdotuksen tehtäväkorttien aihepiireistä, jotka pohjautuivat teoreettiseen tietoon, johon olimme perehtyneet. Lopulliset valinnat tehtäväkorttien aihepiireistä muodostuivat työelämäyhteistyökumppanin esittämien toiveiden perusteella. Halusimme kunnioittaa hänen mielipidettään aihepiirien valinnassa, koska mielestämme hän on asiantuntija tukioppilastoiminnassa. Syksyllä 2021 tekemämme opinnäytetyön suunnitelma sisälsi muun muassa tavoitteet kehittämistyön aikataulusta. Pääsimme suunniteltuihin tavoitteisiin hyvin.

Luovutimme tehtäväkortit (Liite 1) ja ohjeistukset tehtäviin (Liite 2) opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanille maaliskuun 2022 lopussa. Lisäksi kirjoitimme tukiopilaille saatekirjeen (Liite 3) tehtäväkorttien käyttöön. Tehtäväkorttien testaaminen tapahtui toukokuussa 2022. Yhteistyökumppanimme edustaja testasi kortteja seitsemäsluokkalaisille pitämässään tapahtumassa, sekä tukioppilaiden koulutuksessa. Suunnittelimme palautteen keräämistä varten kyselylomakkeen (Liite 4).

Yhteistyökumppanimme edustajan mielestä tehtäväkortit ovat selkeät, visuaalisesti miellyttävät ja ohjeiltaan ymmärrettävät. Hänen mielestään teemat ovat tärkeitä ja soveltuvat hyvin työskentelyyn pienryhmissä. Tukioppilaiden palaute testauksesta kerättiin työelämäkumppanin yhteyshenkilön välityksellä. Eniten tehtäväkorteissa pidettiin niiden tärkeistä aiheista ja niiden herättämästä keskustelusta pienryhmissä. Aiheet koettiin myös hyödyllisiksi teemaoppitunteja ajatellen. Tehtäväkorteissa oli vastaajien mielestä tarpeeksi toiminnallisuutta ja käyttäjien oli helppo soveltaa niitä. Ohjeet ja kysymykset koettiin selkeiksi ja helposti ymmärrettäviksi.

Kysyttäessä kehittämis- tai parannusehdotuksia, ainoana nousi esiin kouluhyvinvointi-tehtäväkortti, jonka yksi pienryhmä koki haastavana. Keskustelimme asiasta työelämäkumppanimme yhteyshenkilön kanssa ja hän arveli palautteen viitteen liian tiiviiseen aikatauluun kyseisen tehtäväkortin kohdalla. Ehdotimme yhteyshenkilölle, että muuttaisimme tehtäväkortin sisältöä helpommaksi. Hän oli kuitenkin sitä mieltä, että kortin sisältö on sellaisenaan hyvä. Tulimme yhteistyössä siihen johtopäätökseen, että kouluhyvinvointi-tehtäväkortin toimintaan tulee jatkossa varata enemmän aikaa, kuin muihin kortteihin. Yhteenvetona totesimme, että tehtäväkorteista saadun palautteen pohjalta opinnäytetyömme tuote tulee olemaan tarpeellinen ja hyödyllinen.

4.3 Tehtäväkorttien kehittämistyö

Työelämäyhteistyökumppanin toiveena oli, että yksi kortti sisältäisi enintään kaksi tehtävää ja tehtävät olisivat osittain toiminnallisia. Tehtäväkorttien aihepiireiksi

valittiin koulukiusaaminen, kouluhyvinvointi, itsetunto, erilaisuus, luotettavat ihmiset, nettikiusaaminen ja kaveritaidot.

Työelämäyhteistyökumppanimme esitti toiveen, että kortit olisivat tukioppilaiden kannalta mahdollisimman helppokäyttöisiä. Kävimme helmikuussa 2022 opinnäytetyön tekijöiden kesken keskustelua siitä, miten helppokäyttöisyyden voisi parhaiten toteuttaa. Halusimme pitää tehtäväkortit yksinkertaisina, emmekä halunneet niihin liikaa tekstiä. Päädyimme suunnittelemaan varsinaisten tehtäväkorttien lisäksi myös erilliset ohjeistuskortit jokaiselle tehtävälle. Ohjeistuskorttien on tarkoitus tulla vain tukioppilaiden käyttöön, ja varsinaiset tehtäväkortit kaikkien toimintaan osallistuvien näkyville.

Maaliskuussa 2022 aloitimme tehtävien sisällön suunnittelun aihepiirien ympärille. Suunnittelussa otimme huomioon MLL:n graafisen ohjeistuksen. Graafinen ohjeistus sisälsi muun muassa ohjeet käytettävistä fonteista, tukioppilastoiminnan materiaaleihin käytettävistä väreistä, sekä MLL:n logot ja kuvat. Halusimme kuvittaa tuotteet itse, ja saimme siihen luvan työelämäyhteistyökumppanilta. Pidimme maaliskuun 2022 aikana kolme palaveria opinnäytetyön tekijöiden kesken. Palavereissa suunnittelimme tehtäväkorttien sisällön ja ohjeistukset tehtäviin. Tehtäväkorttien kuvituksesta vastasi opinnäytetyömme tekijöistä Sarianna Huhtala. Tehtävä- ja ohjeistuskorttien pohja luotiin Canva-ohjelmalla.

5 DIAKONIA- JA SEURAKUNTATYÖN NÄKÖKULMA AIHEESEEN

Opintokokonaisuutemme kuuluu diakoniatyön opinnot. Tutkimukseen perustuvaa luotettavaa tietoa koulukiusaamisen vaikutusten ilmenemisestä diakonia ja seurakuntatyössä ei löytynyt, joten diakonisen näkökulman opinnäytetyöhömmä tuomme esiin asiantuntijahaastattelulla. Kemin seurakunnan perhe- ja diakoniatyöntekijä Heli Tuokkolan (henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2022) mukaan

koulukiusaaminen näkyy seurakunnan työssä erityisesti lasten ja varhaisnuorten kerhotoiminnassa, sekä rippikoulutyössä.

Tuokkolan mukaan koulupäivän jälkeen kiusaaminen saattaa jatkua harrastustoiminnassa, ja voi pahimmillaan jopa estää lapsen osallistumisen järjestettyyn toimintaan. Jos kiusaaminen jatkuu pitkään, nuori voi olla haluton osallistumaan rippikouluun ja rippileirille yhdessä kiusaajien kanssa. Lapsuuden ja nuoruuden kiusaamiskokemukset näkyvät myös diakoniatyössä. Kiusaamisen jättämistä jäljistä keskustellaan joskus vielä vuosikymmenten jälkeenkin.

”Seurakunnan työssä keinoja kiusaamisen ehkäisyyn on olemassa. Toimintaan osallistuvilla tulee olla kaikilla tasa-arvoinen mahdollisuus osallistumiseen turvallisessa ympäristössä” (Heli Tuokkola, perhe- ja diakoniatyöntekijä, henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2022.)

Seurakunnan kerhotoiminta tukee lapsen ja nuoren kehitystä tarjoamalla matalan kynnyksen toimintaa, johon jokainen saa tulla sellaisena kuin on. Toiminnan lähtökohtana on kristillinen ihmiskäsitys jokaisesta ihmisestä Jumalan luomana, ainutlaatuisena ja arvokkaana. Seurakunnan kasvatustyössä vastuussa ovat nuorisotyöntekijän, yhteisöpedagogin tai sosionomin koulutuksen omaavat ammattilaiset. Kerhonohjaajina toimivat koulutetut ohjaajat. Vastuu kaikesta toiminnasta on aina viranhaltijoilla, jotka ovat tavoitettavissa kerhojen aikana. Kerhonohjaajankoulutus sisältää kiusaamisen ehkäisyn ja ryhmätaitojen vahvistamisen. Rippikoulutyössä korostuu kiusaamisen, ulkopuolelle sulkemisen sekä muiden vaikeampien kiusaamismuotojen havainnointi. Ryhmänohjaajat, eli isoset, ovat tärkeässä roolissa. Jos kiusaamistilanteita ilmenee, niiden käsittelyyn osallistuu aina viranhaltija. Kemin seurakunnassa on keväällä 2021 alkanut Pikkunuokkutoiminta. Toiminta on lähtenyt läheisen koulun tarpeesta, kun koulun alaluokkalaisilla oli korona-aikana ilmennyt tekemisen puutetta, levottomuutta ja nahistelua iltpäivisin. Seurakunnan nuorisotyö lähti vastaamaan tähän tarpeeseen kokeilemalla nuorisotoimintaa alakouluikäisille. Aloite toimintaan tuli koulun rehtorilta ja toiminta on saanut positiivista palautetta. Hyvin järjestetty nuorisotoiminta elää ajassa ja vastaa ympäristönsä tarpeisiin. (Heli Tuokkola, perhe- ja diakoniatyöntekijä, henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2022.)

6 EETTISET NÄKÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyömme eettisyyttä ja luotettavuutta arvioimme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (Varantola ym., 2013) ohjeita noudattaen. Sen mukaan hyvä tieteellinen tutkimus perustuu rehellisyyteen, tarkkuuteen ja huolellisuuteen, sekä tutkimustulosten tallentamiseen ja esittämiseen asianmukaisesti ja luotettavasti. Opinnäytetyömme ei sisällä tutkimusta, mutta otimme eettisyyden ja luotettavuuden huomioon tieteellisen tutkimusten vaatimusten edellyttämällä tavalla. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kunnioitimme käyttämiämme teoksia ja tieteellisiä tutkimuksia asianmukaisella tavalla (esimerkiksi viittaukset, lähteet ja plagiointi). Lisäksi huomioimme lähteiden luotettavuuden, eli käytimme vertaisarvioituja tutkimuksia ja muita asiantuntijoiden teoksia.

Produktiomme lopullinen tuotos, koulukiusaamisen ennaltaehkäisy tehtäväkortteineen, palvelee parhaiten yläkouluikäisiä. Korttien avulla he voivat yhdessä tukioppilaiden kanssa pohtia koulukiusaamiseen liittyviä näkökulmia. Yhdessä toimiminen lisää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Lisäksi tukioppilaat toimivat sekä vertaisina että vertaistukena toimintaan osallistuville oppilaille. Tukioppilaat itse saavat helposti käytettävän materiaalin oman toimintansa tueksi.

Yhteistyö MLL:n kanssa on sujunut koko opinnäytetyön prosessin ajan myönteisessä vuorovaikutuksessa. Kehittämistyössä olemme huomioineet työelämäyhteistyökumppanin toiveet saadun palautteen pohjalta. Koulukiusaaminen on aiheena sensitiivinen ja saattaa siksi herättää monenlaisia tunteita. Tärkeänä huomiona koimme yhteistyökumppanimme toiveen, että tehtäväkorttien sisältö on rakentavaa, eikä esimerkiksi kiusaajaa syylistävää. Tehtäväkortteja laatiessamme jouduimme pohtimaan erityisesti sitä, ymmärtävätkö tukioppilaat, iältään 13-15-vuotiaat, korttien sisältämät termit, sekä ovatko korttien kysymykset liian helppoja tai liian vaikeita kontekstina ikäkausikehitykseen. Puntaroimme usein myös korttien aihepiirejä; herättääkö kiusaamiseen liittyvät kysymykset joissakin oppilaissa esimerkiksi ahdistavia tunteita tai muistoja mahdollisesta kiusatuksi tulemisen kokemuksesta.

Sosiaalialan ammatillinen työote ja eettiset periaatteet sisältävät muun muassa syrjinnän vastustamista ja erilaisuuden hyväksymistä, yhdenvertaisuuden, ihmisarvojen ja oikeuksien puolustamista (Ammattietiikan perusta, 2017, s. 7). Nämä eettiset periaatteet ovat muistuttaneet opinnäytetyötä tehdessämme, että koulu- maailmassa kyseiset arvot ovat erityisen tärkeitä. Koko opinnäytetyömme ydin kietoutuu kyseisten arvojen ympärille.

7 POHDINTA

Turvallinen kouluympäristö on jokaisen oppilaan perusoikeus. Vaikka koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä, ilmenee sitä edelleen päivittäin kouluympäristöissä. Opinnäytetyötä tehdessämme kävi ilmi, että ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen keinojen pitkäaikaista vaikuttavuutta on tutkittu melko vähän. Tämä vahvistaa ajatustamme siitä, että kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen ei ole vielä kukaan tarpeeksi panostettu. Opinnäytetyömme tuotos, tehtäväkortit, on tähänkin näkökulmaan viitattuna tarpeellinen ja tärkeä.

Esittelimme opinnäytetyömme työelämäyhteistyökumppanille (MLL) seminaarissa elokuussa 2022, ja tehtäväkortit olivat tukioppilaiden testattavana keväällä 2022. Sekä seminaarista että testauksesta saadun myönteisen palautteen perusteella olemme saavuttaneet opinnäytetyömme tavoitteen. Tukioppilaat käyttävät tehtäväkortteja koulun arjessa eli siellä, missä kiusaamista ilmenee. Ennaltaehkäisyyn kannalta on tärkeää, että oppilaat heräävät vertaistensa johdattelemana pohtimaan kiusaamiseen liittyviä tekijöitä kouluarjen keskellä. Tehtäväkorttien aihepiirit onkin rakennettu sen mukaan, että oppilaat ymmärtäisivät koulukiusaamisen vaikuttavan kiusatun elämässä moniin asioihin.

Opinnäytetyömme prosessin aikana olemme ymmärtäneet, että koulukiusaamiseen ja erityisesti sen ennaltaehkäisyyn voi jokainen ihminen olla vaikuttamassa.

Olemme myös todenneet, että sosiaalialan ammattilaiset voivat osaltaan olla mukana kehittämässä keinoja koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen.

Tehtäväkortteja voi MLL:n luvalla hyödyntää missä tahansa kasvatus- ja opetus-työssä. Diakonian ja kirkon näkökulmasta tämä materiaali palvelee erinomaisesti myös rippikoulunuoria. Jotta tehtäväkorttien vaikuttavuutta koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä voitaisiin tarkastella, tarvittaisiin siihen pidempi aikaväli. Opin- näytetyömme jatkotutkimuksen luontevin aihe olisi tehtäväkorttien vaikutusten ja tulosten mittaaminen pitkällä aikavälillä. Lisäksi jatkotutkimus voisi tarkastella, miten tehtäväkorttien sisältö vaikuttaa nuoren asenteeseen, ja sitä kautta kiusaamiskäyttäytymiseen. Jatkotutkimusta voisivat toteuttaa esimerkiksi ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden tekijät.

LÄHTEET

- Ahtola, A. (2016). Koulu hyvinvoinnin rakentajana. Teoksessa A. Ahtola (toim.), *Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen* (s. 12–20). PS-kustannus.
- Ammattietiikan perusta. (2017). Teoksessa *Arki, arvot ja etiikka* (s. 6–9). Talentia. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Eettiset menettelytavat ammatillisessa toiminnassa. (2017). Teoksessa *Arki, arvot ja etiikka* (s. 24–41). Talentia. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Ayers, S., Wagman, A., Geigers, J., Bermudez-Parsai, M., & Hedberg, E. (2012). Examining School-Based Bullying Intervention Using Multilevel Discrete Time Hazard Modeling. *Prev Sci*, (13), 539–550.
- Hamarus, P. (2012). *Haukku haavan tekee: Puututaan yhdessä kiusaamiseen*. PS-kustannus.
- Herkama, S., Kontio, M., Sainio, M., Turunen, T., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2022). Facilitators and Barriers to the Sustainability of a School-Based Bullying Prevention Program. *Prevention Science*, 23(6), 954–968. <https://doi.org/10.1007/s1121-022-01368-2>
- KiVa Koulu®. (i.a.-a). *Mikä KiVa on?* Saatavilla 25.11.2021 <https://www.kiva-koulu.fi/kivaohjelmasta/>
- KiVa Koulu®. (i.a.-b). *Tutkimus ja vaikuttavuus*. Saatavilla 25.11.2021 <https://www.kivakoulu.fi/tutkimus/>
- Luukkonen, A-H. (2010). *Bullying behaviour in relation to psychiatric disorders, suicidality and criminal offences. A study of under-age adolescent inpatients in Northern Finland* [Väitöskirja, Oulun yliopisto]. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514263019.pdf>
- L 628/1998. Perusopetuslaki 21.8.1998/628. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L1P2>
- L 1287/2013. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12.2013/1287. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (i.a.). *Tehtäväkortit*. Saatavilla 27.4.2022 <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/tukioppi-lastoiminta/tukioppilaiden-koulutusmateriaalit/tehtavakortit/>

- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (7.8.2017). *MLL:n strategia*.
<https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/organisaatio/mlln-strategia/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (1.10.2020). *Menetelmien valitseminen*.
<https://www.mll.fi/kouluttajan-opas/menetelmien-valitseminen/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (19.2.2021-a). *Tukioppilastoiminta*.
<https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/tukioppilastoiminta/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (29.1.2021-b). *Kiusaamisen ehkäisy tukioppilastoiminnassa*. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/tukioppilastoiminta/kiusaamisen-ehkaisy-tukioppilastoiminnassa/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (28.1.2021-c). *MLL:n hyvinvointikyselyn raportti 2021*. <https://www.mll.fi/aineistot/mlln-hyvinvointikyselyn-raportti-2021/>
- Markkanen, I., Välimaa, R., & Kannas, L. (2021). Forms of Bullying and Associations Between School Perceptions and Being Bullied Among Finnish Secondary School Students Aged 13 and 15. *International Journal of Bullying Prevention*, 3(1), 24–33. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-00058-y>
- Munukka, J., & Kurki, R. (9.1.2019). *Ylistettyä KiVA koulu –ohjelmaa käytetään jopa vahingollisella tavalla: “Jättää aikamoisia traumoja kiusatulle”*.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/01/09/ylistettya-kiva-koulu-ohjelmaa-kaytetaan-jopa-vahingollisella-tavalla-jattaa>
- Nyström, T. (2017). *Käsikirja: Stoppi koulukiusaamiselle: Havaitsemisesta tulokselliseen toimintaan*. Tommi Nyström.
- Olweus, D. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Otava.
- Poliisi. (i.a.). *Koulukiusaaminen voi olla rikos*. Saatavilla 26.4.2022 <https://poliisi.fi/koulukiusaaminen-voi-olla-rikos>
- Rikosuhripäivystys. (i.a.). *Koulukiusaaminen satuttaa ja voi vaikeuttaa elämää vielä aikuisena*. Saatavilla 26.4.2022 <https://www.riku.fi/erilaisia-rikkoksia/koulukiusaaminen/>
- Salmivalli, C. (2016). Kiusaamisen vähentäminen - mahdotontako? Teoksessa Ahtola, A. (toim.), *Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen* (s. 79–114). PS-kustannus.

- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T., & Kinos, S. (2017). *Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108*. Turun ammattikorkeakoulu.
- Suhonen, R., Axelin, A., & Stolt, M. (2016). Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa M. Stolt, A. Axelin, & R. Suhonen (toim.), *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä* (s. 7–22). (2. korjattu painos.). Turun yliopisto.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). *Kouluterveyskysely 2019 ja 2021*. Saatavilla 25.11.2021 https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_perustulokset2?alue1_0=600836&mittarit_0=199799&mittarit_1=199682&mittarit_2=199707&vuosi_0=v2019#
- Toikko, T. & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere University Press.
- Varantola, K., Launis, V., Helin, M., Spoof, S-K., & Jäppinen, S. (2013). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012: Tutkimuseettinen neuvottelukunta*. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

LIITE 1. Tehtäväkortit

KOULUKIUSAAMINEN

Mikä on sinun mielestäsi kiusaamista?
Missä paikoissa tai tilanteissa kiusaamista voi tapahtua?

Jos näet kiusaamista, miten voit toimia ja auttaa kiusaamisen kohteeksi joutunutta?

KOULUHYVINVOINTI

Suunnitelkaa ryhmissä paras mahdollinen koulupäivä.

Miten sinä voit vaikuttaa siihen, että koulukaverisi saisi kokea parhaan mahdollisen koulupäivän?

ITSETUNTO

Mieti omia vahvuuksiasi. Mikä sinun luonteessasi on parasta?

Jokainen ihminen voi kehittyä missä tahansa taidossa. Missä sinä haluat kehittyä?

ERILAINEN, MUTTA SAMANARVOINEN

Mitä erilaisuus
sinulle tarkoittaa ja
mitä hyvää siinä
on?

Mikä tekee
sinusta erilaisen
kuin muut?

LUOTETTAVAT IHMISET

Onko sinulla
luotettavaa ihmistä,
kenelle voit puhua
mistä vain?

Millainen suhde
sinulla on koulusi
henkilökuntaan?

NETTIKIUSAAMINEN

Mitä sinun täytyy
huomioida
nettikäyttäytymisessäsi?

Voiko mielestäsi
nettikiusaamiseen
puuttua?

KAVERTAITDOT

Mitä ovat
mielestäsi hyvät
kaveritaidot?

Kuvittele, että olet
yksin ilman kaveria.
Millaista kohtelua
toivoisit saavasi
muilta?

LIITE 2. Tehtäväkorttien ohjeistus

KOULUKIUSAAMINEN

Ohjeita ja ideoita rastikortin käyttöön

- KIUSAAMISEN MÄÄRITELMÄ: *Kiusaaminen voi olla fyysistä, verbaalista tai epäsuoraa kiusaamista. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi **potkimista tai lyömistä**. Verbaalisella eli sanallisella kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi **nimittelyä, uhkailua tai haukkumista**. Epäsuoralla kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi **porukasta eristämistä, syrjintää tai huhupuheita**.*

(Luukkonen, 2010, s. 19.)

- Pyytäkää oppilaita vastaamaan vuorotellen tehtäväkortin kysymykseen. Keskustelkaa yhdessä vastauksista. Mikäli ryhmäkoko on suuri, voi kysymykseen vastata pareittain tai pienryhmässä. Voitte lukea kiusaamisen määritelmän osallistujille, kun keskustellette vastauksista.

- Keskustelkaa oppilaiden kanssa siitä, kenelle kaikille voi kertoa kiusaamisesta.
- Puhukaa siitä, miten kiusaamistilanteisiin voisi mennä väliin.
- Voitte kertoa alla olevan valmiin esimerkin.

Tässä yksi esimerkki, miten koulukiusaamiseen voi puuttua:

On tärkeää, että kerrot jollekin toiselle ihmiselle, jos näet koulukiusaamista tai sinua kiusataan.

Asian kanssa **ei** kannata jäädä yksin. Kertominen voi tuntua vaikealta, mutta koulun henkilökunnalla on lain mukaan velvollisuus puuttua asiaan. Jos et uskalla kertoa yksin, voit pyytää toista ihmistä (esim. ystävä tai huoltaja)

KOULUHYVINVOINTI

Ohjeita ja ideoita rastikortin käyttöön

- Tämä tehtävä on ryhmätehtävä, ja se on tummansinisellä värillä tehtäväkortissa.
- Jakakaa osallistujat 4 hengen ryhmiin. Jakakaa sitten ryhmille yksi iso paperi (A3 tai A4), ja kyniä. Ohjeistakaa osallistujia suunnittelemaan paperille paras mahdollinen koulupäivä. Tehtävän toteuttamistapa on vapaa ja siinä saa käyttää luovuutta. Tehtävän voi toteuttaa esimerkiksi piirtämällä tai kirjoittamalla.
- Käykää vastauksia läpi yhdessä. Pyytäkää jokaista ryhmää kertomaan jokin asia parhaan mahdollisen koulupäivän sisällöstä.

- Tämä tehtävä on yksilötehtävä, ja se on turkoosilla värillä tehtäväkortissa.
- Pyydä osallistujia miettimään itsenäisesti, miten he voisivat vaikuttaa siihen, että koulukaveri saisi kokea parhaan mahdollisen koulupäivän. Tehtävän vastauksia ei tarvitse käydä läpi yhdessä, mutta voitte kysyä haluaako joku osallistujista kertoa omia ajatuksiaan aiheesta.

ITSETUNTO

Ideoita ja vinkkejä rastikortin käyttöön

Tehtävää tehdessä tila voi olla mikä tahansa.

Huom! Varaa tehtävää varten A4 paperia. Valitkaa alla olevasta listasta adjektiiveja ja kirjoittakaa kullekin paperille 1 adjektiivi.

Iloinen Määrätietoinen Vilkas
 Ahkera Eloisa Empaattinen
 Rauhallinen Itsekäs Fiksu
 Innokas Kannustava Kohtelias
 Auvulias Leppoisa Oikeudenmukainen
 Positiivinen Rehellinen

Sijoittakaa paperit osallistujien näkyville ympäri tilaa. Lukekaa adjektiivit osallistujille ennen tehtävän aloitusta.

Pyydä oppilasta merkitsemään kynällä 1-2 adjektiivia, jotka kuvaavat häntä parhaiten.

Tässä tehtävässä osallistuja joutuu miettimään, missä hän haluaisi kehittyä.

Pyytäkää taas oppilaita merkitsemään 1-2 adjektiivia, jossa he haluaisivat kehittyä.

ERILAINEN, MUTTA SAMANARVOINEN

Ideoita ja vinkkejä rastikortin käyttöön

Tämä tehtävä voi olla pohtiva ryhmätehtävä. Tehtävää varten tarvitaan fläppitaulu tai muu vastaava, jotta kaikki osallistujat näkevät tekstin.

Tehtävän tarkoituksena on pohtia yhdessä erilaisuutta ja erilaisia ihmisiä. Esimerkiksi:

**Miten erilaisuus ilmenee luokassanne, kaveripiirissäsi tai perheessäsi?
Miten suhtaudut erilaisiin ihmisiin? Aiheuttavatko he pelkoa, uteliaisuutta,
huvittuneisuutta?**

Toisessa kysymyksessä voitte käydä keskustelua siitä, mikä/mitkä ominaisuudet tekevät osallistujasta erilaisen kuin muut. Voitte kirjoittaa vastauksia taululle.

Joskus se, mikä itselle tarkoittaa hyvää ja mukavaa, ei välttämättä ole sitä toiselle. Esimerkiksi vitsailu toisista ihmisistä.

- Halutessanne voitte keskustella tästä.

LUOTETTAVAT IHMISET

Ideoita ja vinkkejä rastikortin käyttöön

Tämä tehtävä tehdään pareittain tai itsenäisesti. Jakakaa osallistujille kynä sekä paperi ja pyytäkää valitsemaan pari. Lukekaa kysymys ja pyytäkää osallistujia vastaamaan kysymykseen kirjoittamalla.

Nyt jokaisella on mahdollisuus esittää ajatuksia siitä, millainen on hyvä ja luotettava koulun aikuinen.

Jakakaa osallistujille muistilappuja, joihin he voivat kirjoittaa ajatuksia siitä, millainen on luotettava ja turvallinen koulun aikuinen. Kerätkää vastaukset ja lukekaa ne ääneen osallistujille.

Muistuttakaa oppilaille, että jokaisella koulun henkilökuntaan kuuluvalla on velvollisuus puuttua esimerkiksi koulukiusaamiseen.

NETTIKIUSAAMINEN

Ideoita ja vinkkejä rastikortin käyttöön

Kirjatkaa yhdessä ylös eri sosiaalisen median alustoja, joita yleensä käytätte. Jutelkaa osallistujien kanssa siitä, mitä netissä saa tehdä ja mitä ei. Tuokaa esille ainakin seuraavat vastaukset:

Netissä ei saa toimia näin:
Kuvien, viestien tai videoiden julkaisu ilman lupaa,
yksityisasioiden julkituominen,
juoruilu ja uhkailu,
valheellisten tietojen levittäminen,
julkinen nolaaminen.

(Verkossa tapahtuva kiusaaminen, 2020).

Voitte kertoa alla olevan tekstin:

Netissä kommentointi on helppoa, koska sen voi tehdä anonyymisti ja alustoja on monta. On hyvä muistaa, että somessa tapahtuva kommentointi voidaan tarvittaessa jäljittää.
 (Pöyhönen, 2021, s. 24)

KAVERITAIIDOT

Ideoita ja vinkkejä rastikortin käyttöön

Tämä tehtävä tehdään pareittain tai pienryhmissä. **Pyytäkää osallistujia kertomaan, mitä tarkoittavat kaveritaidot.** Yksi ryhmän jäsenistä voi toimia kirjurina. Antakaa kirjurille paperi ja kynä.

Antakaa ryhmäläisille hetki aikaa jutella aiheesta. Kiertäkää ryhmässä kuuntelemassa. Tarvittaessa, voitte kysyä seuraavia apukysymyksiä:

**Millainen on mielestäsi hyvä koulukaveri?
Millainen on mielestäsi huono koulukaveri?**

Tehtävän tavoitteena on saada osallistujat kuvittelemaan, miltä tuntuu olla ryhmän ulkopuolella. Tämä on ryhmätehtävä.

Lukekaa kysymys ääneen ja kirjoittakaa fläppitaululle tai muuhun vastaavaan osallistujien vastauksia.

Rohkaiskaa osallistujia puhumaan ulkopuolelle jäämisestä, ja miten koulukaveri voisi siihen puuttua.

LIITE 3. Tehtäväkorttien saatekirje

Hei tukioppilaat!

Rastikortit on tarkoitettu teille työkaluksi tukioppilastyöhön. Kortteja on yhteensä seitsemän, ja niiden aiheina ovat koulukiusaaminen, kouluhyvinvointi, itsetunto, erilaisuus, luotettavat ihmiset, nettikiusaaminen sekä kaveritaidot. Korttien tavoitteena on vaikuttaa koulukiusaamiseen ennaltaehkäisevästi. Lisäksi kortit voivat olla apuna esimerkiksi ryhmäyttämisessä.

Tarkoituksena on, että rastikortit tulevat osallistujien näkyville tilaan, jossa niitä käytätte. Lisäksi mukana on teitä tukioppilaita varten jokaiselle kortille erillinen ohjeistus. Ohjeistus sisältää ohjeita ja ideoita rastikorttien käyttöön. Voitte käyttää toiminnassanne luovuutta, ja toteuttaa rastikortteja myös teille sopivalla tavalla.

Rastikortit on suunniteltu siten, että ne voidaan käydä läpi esimerkiksi yhden tunnin aikana. Tällöin yhden kortin tehtävien läpi käymiseen jää aikaa noin 5–10 minuuttia. Kortteja voi käyttää myös esimerkiksi niin, että valitsette niistä 1–3, jolloin aikaa yhden tehtävän tekemiselle on enemmän.

LIITE 4. Palautekysely tehtäväkorttien testauksesta

Hei tukioppilaat!

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoita. Opinnäytetyömme aiheena on koulukiusaamisen ennaltaehkäisy. Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen, eli teemme sen yhteistyössä työelämätahon kanssa ja tuotoksena on jokin työelämän edustajatahoa palveleva tuotos. Meidän yhteistyötahomme on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri. Kehittämistyömme tuotos on rastitehtävät Mannerheimin Lastensuojeluliiton tukioppilastoitinnin käyttöön. Luovutamme teille kortit testikäyttöön, ja toivomme teiltä niistä avointa ja rehellistä palautetta. Arvostamme juuri teidän näkemystänne, sillä olette parhaita asiantuntijoita tukioppilastoitinnin toteuttamisesta. Otamme mielellämme teiltä kehittämisideoita ja parannusehdotuksia vastaan!

Terveisin Sarianna Huhtala, Miina Jokitalo ja Riikka Klasila Diakonia-ammattikorkeakoulusta

PALAUTEKYSELY

1. Mistä pidit tehtävissä eniten?
2. Oliko korteissa tarpeeksi toiminnallisuutta?
3. Onko ohjeet tarpeeksi selkeät?
4. Tehtävissä on tarkoitus, että voitte käyttää niitä teille sopivalla tavalla. Onko tehtävät mielestänne sellaisia, että niitä voi soveltaa tilanteen mukaan?
5. Miltä kysymykset tuntuivat? Oliko ne helppo tai vaikea toteuttaa?
6. Onko teillä tehtäviin liittyviä parannusehdotuksia tai kehittämisideoita? Jos on, millaisia?